

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
ת.ד. 17209 תל אביב 6117102

cracowassociation@gmail.com

טלפון: 054-4436366, פקס: 09-9579540

<http://cracowassociation.blogspot.co.il/>

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 83, דצמבר 2013 טבת תשע"ד

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

20 שנה לפעילות המרכז לתרבות יהודית

בחודש שעבר ציין המרכז לתרבות יהודית בקרקוב שברחוב מייזלסה 17 בקזימיז, עשרים שנה לפעילותו. המרכז פועל בבית אשר שימש לפני המלחמה כבית תפילה של בני אמונים.

המרכז נפתח ב-24 בנובמבר 1993 ביוזמתם של פרופ' א. גושירובסקי, פרופ' י. בולונסקי, פרופ' י. וויזניאקובסקי, פרופ' ח. שמרוק ורפאל שרף, בתמיכה הכספית של הגיונט.

מטרתם של מייסדי המרכז היתה להקים מקום שבו אפשר יהיה ללמוד על המורשת היהודית בפולין, יחסי פולנים-יהודים, על השואה ואנטישמיות וערכים של חברה אזרחית פתוחה.

במהלך השנים האחרונות היו במקום למעלה מ-3,000 אירועים, וכ-240 אלף איש מפולין ומחו"ל ביקרו בו.

בית התפילה בני אמונים בשלבי השיפוץ בשנים 1989-1993

המרכז לאחר השיפוץ. התמונות באדיבות המרכז לתרבות יהודית

פתיתים,

בקהילה היהודית של קרקוב נחוג חג החנוכה על ידי חברי הקהילה ואורחיהם. את הנרות הדליק רב הקהילה, הרב אליעזר גור אריה.

במרכז הקהילתי היהודי שברחוב מיודובה 26 נחוג חג החנוכה בהשתתפות כ-120 איש. את הנרות הדליק הרב אבי באומול.

תערוכה חדשה במוזיאון גליציה "שני עולמות" - מבט חדש על תצלומיו של זאב אלכסנדרוביץ'. תערוכת הצילום היא תוצאה של פרויקט חינוכי של נוער פולני בישראל. המשתתפים הם תלמידי בית ספר תיכון בקרקוב ותיכון בהרצליה, אשר יחד צעדו בעקבותיו של זאב אלכסנדרוביץ יליד קרקוב שמשפחתו התיישבה בתל אביב.

במוזיאון ההיסטורי ברחוב ליפובה 4 נפתחה תערוכה חדשה, במסגרת התערוכות המתחלפות, שכותרתה "להציל משכחה". לצורך התערוכה נאספו 8 ראיונות עם "קרקובאים" במטרה לתעד את סיפור חייהם בשנים 1939-1956, כשכל ראיון מחולק לשתי תקופות – עד 1945 עם סיום המלחמה, והתקופה שלאחר המלחמה והדיכוי הקומוניסטי. המראיינים הם יהודים ופולנים, אנשים שסיפור חייהם אולי אינו שונה מסיפורם שלא אלפים אחרים, אך הוא מוכיח כי כל אחד יכול להיות גיבור. גיבור בהתנגדותו לכוחות רשע, בהגנה על הכבוד, האמת והמולדת, גיבור בחייו היום יומיים. סיפורי חיים אלה חשובים על מנת לזכור את התקופה, את האנשים, את המעשים ואת הקורבנות.

השעות הרבות של הראיונות הוקלטו והתנוספו לארכיון הדיגיטלי של המוזיאון הכולל גם סרטים תעודיים וראיונות נוספים שבוצעו במהלך השנים מאז פתיחתו של המוזיאון.

חנוכה בקרקוב ב-1955/56

ד"ר אדיטה גברון, מנהלת המרכז להיסטוריה ותרבות של יהודי קרקוב במכון ללימודי יהדות באוניברסיטה היגלונית, הרצתה לאחרונה (בקרקוב) על "החיים היהודיים בקרקוב אחרי המלחמה". ההרצאה ניתנה כחלק מסדרת הרצאות בנושא "יהודי פולין. דת, תרבות, היסטוריה ומנהגים".

במהלך ההרצאה הוצגה התמונה שמשמאל, מתוך האוסף הפרטי של ד"ר גברון, בה נראים ילדים יהודים בקרקוב בשנת 1955 או 1956.

מי מכם שמוזהה את עצמו או את בני משפחתו מתבקש לכתוב.

ישראל היא מולדתי היחידה, דולה קוגן

עם הנשר הגרמני. אני הייתי יוצאת מהגטו, מורידה את המגן דוד מהשרוול, עולה למפקדה, מביאה את החותמות לגרמנים, ומקבלת כסף וסוכריות (הייתי חמודה, יפה, ילדה חייכנית).

המלחמה פרצה כשהייתי בת עשר, ילדה קטנה אבל מבינה הכול. ידעתי מה קורה בדיוק, ידעתי למה הולכים לגטו ולא שאלתי שאלות. נהגתי לקרוא עיתונים, למעשה, הייתי מקריאה לאבי את העיתונים וכבר אז הבנתי שיש להילחם על ההשרדות, ולא לצלול לתהום של החרדה. שש שנים לא אכלנו סוכר ולא שמן. שש שנים בלי שום דבר מתוק. מה שהיה מאוד משמעותי זה איך אתה נראה. היו בנות עם עיניים תכולות שהשיגו תעודות פולניות מזויפות, אבל אנחנו - כולנו נראינו כמו יהודים.

ערב אחד, מעט לפני חיסול הגטו, נכנס לבית המלאכה של אבי אדם שביקש לייצר עבורו חותמת מזויפת על מסמך אמריקאי, והציע לאבי כל סכום שיידרש. אבי הודיע לו מפורשת שאינו עוסק בזיופים, אולם לאחר שהסתכל על המסמך, ביחד עם דודי, הודיע לאיש שהוא במקום: "תמורת החותמת אני רוצה מסמך כזה עבור משפחתי". זו הייתה אמורה להיות מין תעודת התאזרחות אמריקאית של סבי מתחילת המאה העשרים, שבו נכללו כל ילדיו הקטנים (אבי ודודים).

מיד הכנו את הפרטים. חוץ מאחי, שידע מעט אנגלית, אף אחד מאיתנו לא ידע דבר על אמריקה. עזרה לנו העובדה שאחד האחים של סבא גר בפילדלפיה וידענו את כתובתו. הכנסנו את הכתובת למסמך הזה שלפיו כל הצאצאים נחשבו לאזרחים אמריקאים, היינו בסך הכול 13 אנשים מהם 5 ילדים. המסמך היה מוכן, או לפחות כך חשבנו, עד שאחי מצא בעבודתו במחלקת המפות הגרמנית, מפה של ארה"ב ובה אותה כתובת בפילדלפיה וחשכו עיניו. במסמך הוא שהאדם הביא לנו להעתקה הייתה הכתובת ב-"ניו יורק, ניו יורק", ואילו במסמך שלנו נכתב "פילדלפיה, פילדלפיה" במקום העיר פנסילבניה לקחנו סיגריה דולקת ושרפנו במסמך חור במקום שבו הייתה השגיאה הנוראית, שיכלה לעלות לנו בחיים. דודי לקח את המסמך המתוקן לעיר אחרת, קטנה יותר כי לנסות לאשרו שם בגסטאפו המקומי, נשארנו עם ההעתק המושחת, כי הייתה זו שנת 1941 וכך נראו מסמכים מצולמים.

"אקציה" - העמסת אנשים, זקנים וילדים על מכוניות משא והבאתם למקום בלתי ידוע. לא היה לנו מושג על קיום מחנות ההשמדה. אנשים פשוט נעלמו ולא חזרו.

שטח הגטו הלך והצטמצם, ונהיה צפוף יותר. אבי ואחי עבדו בעבודות מתכת אצל הגרמנים, וכך קיבלנו אישור להישאר בגטו קרקוב. בכל אקציה לאמי הייתה תחושת בטן וידעה מה עומד לקרות, היא שמעה תנועת משאיות חריגה מסביב לגטו, והודיעה לאבי שלא ילך באותו היום לעבודה. הורי נשארו בבית כדי להיות איתי למקרה שיבואו לאסוף אנשים ללא אישור שהייה, כדי שאני, שרשומה הייתי בתעודת הזהות של

נולדתי ב-1929 בקרקוב למשפחה משכילה, יהודית וציונית. סבי היה פעיל בתנועת המזרחי, אבי, הדודים והדודות היו בתנועות ציוניות שונות, דוברי עברית, דבר שהיה יוצא דופן בעיר כמו קרקוב. בבית וברחוב דיברנו פולנית בלבד וגרמנית הייתה שגורה בפי המבוגרים. הייתי ילדה מוגנת.

עד פרוץ המלחמה למדתי בביה"ס היסודי הכללי (3 כיתות), וזו השכלתי הפורמלית האחרונה. למדו שם רק בנות יהודיות, והיינו מתפללות לאלוהים כשמעלינו צלב. אחי למד בגימנסיה העברית.

ספטמבר 1939 - פרוץ מלחמת העולם השנייה. הגרמנים מתיישבים בארמון המלכים וואוול בקרקוב,

הסבים יצחק איש הלוי ודבורה הורוביץ וילדיהם: חיים, נלה, יוסף, אליעזר, בן ציון והתינוקת אידה

אבי, לא אלקח. במשפחתי כל הזמן היו שאלות באוויר: "לאן נלך? לאן הם לוקחים אותנו?" אמא שלי הייתה דרוכה, היא תמיד ידעה מתי תהיה סלקציה. לא ברור לי מאיפה הייתה לה התושיה הזו, אימא עבדה מאוחר יותר במטבח של הגטו, האכילה את הרעבים הצעירים שמשפחותיהם כבר נלקחו.

אני, לעומת זאת, דאגתי, בגיל 13, להכין בבית, בחדר אחד שבו גרנו 12 אנשים, אוכל חם למשפחה, ולדאוג לכל מה שצריך. אחותו של אבי הייתה מייצרת חזיות ומחוכים בגטו, והייתה הרגשה של נורמליות - עבדנו, התפרנסנו. אבי המשיך לעסוק במקצועו מלפני המלחמה, כמו של אביו לפניו - ניהל בערבים עסק קטן לעשיית חותמות וחריטות. אבי עבד עבור הגסטפו ואפילו הכין חותמות

וקובעים שם את המפקדה שלהם לכל שטחה של פולין הכבושה. הכרזתם הראשונה: "את היהודים יש לעקור מן השורש". אנחנו, כ-60 אלף היהודים של העיר, לא האמנו שיש אפשרות כזו. סגרו את בתי הספר של היהודים ובפני היהודים והצרו את צעדיהם. איך שהוא עסקנו בהשרדות, למדנו בתנאי מחתרת, מקצת האנשים עבדו בעבודות כפייה אצל הגרמנים ואחרים התפזרו לעיירות יותר קטנות.

ב-1941 העבירו אותנו לגטו קרקוב, בשכונה צפופה ומגודרת, בהתחלה אפשר היה לבחור דירה - היינו 12 אנשים בשני חדרים, ובהמשך הצטופפנו כולנו בחדר אחד בלבד. השכונה הייתה תחת שמירתם של אנשי ס.ס., והייתה אי וודאות מוחלטת לגורלנו. מפעם לפעם נערכה

דולה קוגן (המשד)

תאריך החיסול הסופי של הגטו הגיע אחרי שהגסטפו אשר את המסמך המזויף שלנו. עמדנו בכיכר גדולה ממנה לא ניצל כמעט איש. אבי המיואש ניגש לחייל ה-ס.ס. והראה לו את המסמך שהיה בידינו. החייל סילק אותו וצעק עליו שלא יראה לו ניירות מלוכלכים. אבי, שידע גרמנית היטב, ניגש לקצין בדרגה גבוהה יותר, ואמר לו בביטחון שהוא פשוט לא מאמין שכך מתייחסים אל אזרחים אמריקאים. הקצין הורה להכניס אותנו לבית הסוהר, כדי לא להתעסק איתנו באמצע התופת.

דודי, שגר בעיירה קטנה לא רחוקה מקרקוב, שמע שאנחנו בבית הסוהר, והצליח תמורת שוחד (יהלומים שהמשפחה החביאה בשיניים) להביא אותנו אליו לבוכניה. כשהגענו אל דודי היה כבר אישור למסמך מהגסטאפו, אך עדיין לא ידענו מה יעלה בגורלנו. כעבור כמה ימים, באו לקחת את כולנו לבית הסוהר מונטלופיך, הידוע לשמצה בקרקוב, כמובן ללא הסברים. שם ראינו כל יום אנשים שיורים בהם למוות בחצר בית הסוהר.

כעבור כמה ימים נסענו ברכבת דרך פולין וגרמניה תחת השגחת השוטרים, לבסוף הגענו למחנה הריכוז ברגן בלזן, כשברשותנו רק הדברים שעמם יצאנו מהבית - מעיל וארנק בלבד. היינו בהלם נוראי - גדרות תיל מסביב, צריפים עלובים, כלבים מסביב ובמילה אחת - גיהנום. מה שלא ידענו שקיים גם גרוע מזה. במחנה של האזרחים הזרים היהודים היו אז כשלושת אלפים בעלי דרכונים זרים, לרוב של ארצות דרום אמריקה. בסוף המלחמה נשארו 300 אנשים. כל האחרים נשלחו לאושוויץ. רק אלו שהיו בעלי אזרחות פלשתינה עם דרכונים אנגליים ואמריקאים לא נשלחו לשם. היו בינינו הרבה אימהות עם ילדים שבאו מארץ ישראל לפולין לבקר משפחות, ונתקעו בפולין במלחמה.

התנאים במחנה היו נוראים, לא עבדנו ועסקנו בדבר אחד - בהישרדות. אנו, הילדים, התחכנו בצורות שונות ומשונות. מצאתי אצל מישהו מילון אנגלי-גרמני באותיות גותיות, והייתי שואלת את אימי פירושי מילים גרמניות ועמודים שלמים למדתי לתרגם באנגלית. כדי שהגרמנים לא יבחינו בפעולות הלימוד, היינו מוציאים קשר ממיטת העץ, כותבים עליו בעיפרון ואחרי כן רוחצים אותו היטב. גילוי הדבר פירושו מוות. כל שבוע מקלחות חמות וחיטוי

בגדים, נשים נכנסו ערומות תחת עינם הפקוחה של השוטרים הגרמנים. למרות השמועות, האמנו שבאמת שולחים אנשים לתאי הגזים, אז הבדיתה השחורה במחנה הייתה: "האם יפתחו מים או גז?". האמת הנוראה נודעה לנו רק לאחר המלחמה. אמי עודדה את כולם, והייתה בפי הבריות "חייל המוראל" האמיתי, הייתה חוזרת ממקלחת קרה בחורף בבוקר ומספרת לנו ששמעה שכוחות הברית מתקדמים, היא עזרה לאנשים, שמה להם כוסות רוח לדלקת ריאות, ומסאז'ים, ולמרות שלא היה לה שום ידע רפואי היא תמיד חילקה עצות לכולם.

אבי החל להתמוטט מחוסר סיגריות. הרופא במחנה אמר שחייבים להשיג לו סיגריות, אז אני, אחי ואימי החלטנו שחייבים למכור מהלחם שלנו למחנה ההונגרי וההולנדי. אני הייתי הסוחרת ועד היום אני זוכרת את המשפט בהונגרי: "הארום ציגארטה יקצי קניירט" שמשמעותו שלוש סיגריות תמורת מעט לחם.

פעם ביום היינו עומדים למפקד ("אפל"). ספרו אותנו, בחורף, בקור ובגשם. למזלי היה לי מעיל חורף ומגפיים. שנתיים היינו רעבים ומרופטים אבל עם תקווה, הייתה לנו הרבה תקווה, אבל היא יכלה בקלות להתברר כתקווה שווא כדוגמת אלו שלא שרדו במחנה ממחלות, מהתשישות מהמכות או אלו שנשלחו לאושוויץ, כפי שאמר שייקספיר: "לאומללים אין תרופה אחרת חוץ מאשר תקווה".

באפריל 1945 הוציאו לרכבת את כל האנשים מהמחנה שלנו, עם החולים ותשושים - שוב למקום בלתי ידוע. הסתרנו שהאנגלים התקרבו לברגן בלזן, והגרמנים לא רצו שיימצאו אותנו שם. הגענו ברכבת לנהר האלבה, וכוחות הברית התקרבו מכל הצדדים. ראשי הקבוצה שלנו קלטו שהשוטרים קיבלו פקודה לזרוק אותנו לנהר, והם עשו עסקה עם השומרים המלווים ששמרו עלינו. הרעיון היה: "אנו נחכה לכוחות הברית ונגיד עליכם שהצלתם 300 יהודים" וכך היה. למחרת הגיע הטנק האמריקאי הראשון, ועליו קפטן כהן, שבישר לנו על שחרורנו. העבירו אותנו לכפר שפינו עבורנו ממשפחות של אנשי גסטאפו שגורשו משם, קיבלנו דירות עם מזוויים מלאי אוכל.

המשפחה הישראלית של דולה

אמי הצילה אותנו שוב. היא אסרה עלינו לאכול הרבה - קיבתנו הייתה כה מצומקת ואלו שאכלו הרבה לאחר צום של שנים, לא עמדו בזה התמוטטו ורבים מתו. היינו המשפחה היחידה שכל בניה, 13 במספר, כולל ילדים ניצלו.

כעבור כמה שבועות שלחו אותנו לבלגיה. בגיל 16 הגעתי לבלגיה כשאני דוברת פולנית, גרמנית, יידיש, אנגלית ותוך חודשיים גם צרפתית. צירפו אותי לתנועת נוער ציונית, וכעבור זמן קצר הייתי למדריכה המעבירה שיחות בנושאים שונים בצרפתית. משם גם נשלחתי להדריך במחנה יתומים שהגיעו מהמחנות. בספטמבר 1947 שלחו אותי ואת הוריי למרסיי בצרפת, כדי לנסות לעלות ארצה למרות האיסור שהטילו האנגלים לעלייתם ארצה של יהודים. הגענו למחנה שארית הפליטה במרסיי, ושובצתי להיות "אחראית על מרפאת המחנה", למרות שלא היה לי כל ידע רפואי. באוקטובר 1947 עלינו ארצה בעלייה ד' ממרסיי, באונייה "קדמה", עם דרכונים וויזות מזויפות.

הדבר הזה חי בתוכי, יש מה שנקרא "הדחקה", אנשים ששכחו, אבל אני זוכרת כל פרט ופרט. שנים רבות לא דיברתי על השואה, ואחת הסיבות העיקריות לכך היא רצוני העז להיות ישראלית אמיתית, ולא אחת ש"באה משם". התחלתי לדבר, ולספר את הסיפור שלי, כי התרגזתי כאשר ראיתי כמה מתעצמת הכחשת השואה בעולם ובמדינה. הרציתי בבתי ספר רבים, שכן לא כולם יודעים על השואה או שהם מתעלמים ממנה.

דולה קוגן לבית הורוביץ מתוך: "לדורות", סיפוריהם של ניצולי השואה החיים בישראל, המשד לאזרחים ותיקים

אנדרטה ל"חלוץ הלוחם"

השנה היתה 1942, דצמבר. בעיר הבירה קרקוב של הגנרלגוברנמנט, התארגנה במחתרת קבוצת צעירים חדורי רוח ציונית לפעולה נועזת. מעטים בארץ יודעים על המחתרת האידיאולוגית שהחליפה את החלום לעלות ארצה לבנות ולהיבנות בה כדי להילחם על כבוד האדם.

שנת 1942 עמדה בסימן השמדת יהודי אירופה הכבושה על ידי אויב אכזרי, ברברי שהיה חסר כל מצפון אנושי, צמא דם ובמיוחד דם יהודי. משלוחי יהודים למוות מלווים בהשפלה והאוכלוסיה המקומית, בחלקה עוזרת ברצון בצייד היהודים, היתר שותקים. האפשרויות להימלט מהגורל המר כמעט ולא היו קיימות. העולם שותק, דם יהודי הפקר. למי אכפת?

ובאותה שנה, שבה נסגרו כל האפשרויות להצלה, קמה מחתרת בעיר קרקוב. חניכי כל תנועות הנוער הציוניות התארגנו תחת גג אחד – "החלוץ הלוחם". בראשה עמדו 3 מפקדים צעירים, כריזמטים: דולק ליבסקינד, שמשון דרנגר ולאבאן ליבוביץ' אברהם.

אחד המפקדים שמשון דרנגר, בדף שפורסם שנה ליסודו, דהינו ב-20.8.1943 בקול קורא, הגדיר את מטרת המחתרת: "תמיד שאפנו לחיי חירות, אבל אם נגזר עלינו למות, רצינו ליפול כלוחמים, כדי שיהיה מותנו גאה ומכובד. לא יצאנו לנצח בנשק – לא לנו הניצחון. יצאנו להגן על הרוח ואת רוחנו לא קטל האויב. השגנו את מטרתנו. אחזנו בנשק. אנו הרמנו את נס ההתנגדות. הפריצה שלנו היא זעקת מרד גדולה ששום כוח לא יחריש אותה. יכולים הם לתפוס אותנו ולהרוג עד האחרון בנו. אך לא יחרישו את הזעקה שתוסיף להישמע ותגיע מעבר לקבורתנו"

אחרי התארגנות ביצענו מספר פעולות קטנות, הבעיה העיקרית הייתה להשיג נשק. שנת 1942 הייתה שנת משלוחי המוות של יהודי קרקוב. כ-13,000 יהודים, מתוך כ-20,000 תושבי הגטו, נשלחו למחנה ההשמדה בלז'ץ.

ידענו כי הזמן פועל נגדנו (כולם היו נגדנו). גם הציונים הותיקים דרשו שקט. הם לא האמינו כי האומה הגרמנית "התרבותית", הפכה לחיה טורפת צמאת דם וסדיסטית.

היה עלינו לפעול כל עוד אנו עדיין יחד.

האויב הברברי היה בשיאו.

"עלינו לרשום שלוש שורות בהיסטוריה היהודית", אמר דולק ליבסקינד בדירת המסתור שברחוב יוזפינסקה 13 בגטו, בה התגוררנו רוב אנשי המחתרת. לא הסכמנו למות בלי התנגדות, נוער יהודי אחז בנשק גם ברגעים הקשים ביותר בהיסטוריה היהודית. להציל את כבודו של העם האובד.

הבנו שעל מנת לפעול עלינו לצאת מהגטו, לפני שיאסרו אותנו. ואז הוחלט על פעולה ראוותנית ונועזת בלב עיר הבירה קרקוב. המועד שנבחר היה ליל ה-22 בדצמבר 1942 יומיים לפני חג המולד, חגם הגדול של הנוצרים, ידענו כי צמרת השלטון הנאצי תחגוג בעיר.

הפעולה כללה: זריקת בקבוקי מולוטוב מתוצרת ביתית לתוך בית קפה "ציגנריה" שבמרכז העיר (קצינים בכירים ופקידות בכירה של הגסטפו חגגה שם); העלאה באש של סדנת רכב של מכוניות גרמניות; חבלה בסירות של ה-אס.אס על נהר הוויסלה; הפצת כרוזים בחוצות העיר הקוראים לאוכלוסיה הפולנית למרי ולהתקוממות; הנפת דגלי לאום פולניים על גשרי הויסלה ובניינים ציבוריים; התנקשות בקצינים גרמניים ואנשי גסטפו מזדמנים ברחוב; להרבות בבהלה ומבוכה שייסעו לנו בפעולות ההתנקשות.

זו הייתה אמורה להיות "מתנת החג" של הארגון הלוחם היהודי – לאויבו.

הפעולה עשתה רושם כביר. פעם ראשונה לאחר שלוש שנות הכיבוש הנאצי העיזו להתנקש בגרמנים בלב הגנרל גוברנמנט בעיר הבירה שלו קרקוב. הפעולה כולה בוצעה על טהרת לוחמים יהודים, מבודדים ללא כל עזרה מהעורף. האווירה ששררה ב"חלוץ הלוחם" הייתה דומה מאוד לאווירה שאפיינה את הפלמ"ח בזמנו. בקומנה ברחוב יוזפינסקה 13 בגטו שררה רוח ארץ-ישראלית. שירים עבריים ויכוחים וחוס אנושי של יחד. למרות הסכנה שמרו על הקן החם הנותן כוח להתגבר על הסכנות, מוכנים לכל פעולה.

גוסטה דרידזון דרנגר ביושבה בתא המוות בבית סוהר הלצלב בקרקוב בתחילת 1943, על גבי נייר טואלט כיומנה של הקבוצה: "מבין חומות הכלא, שממנו בוודאי לא נצא בעודנו בחיים, הננו שולחים לכם ברכה זו, ברכתם האחרונה של לוחמים צעירים, בנופלנו למען המטרה הנעלה והקדושה לנו. משאלת ליבנו היא – כי יישמר זכרנו בעתיד. מי ייתן והזכרונות המועטים הללו, הרשומים על גבי דפים פזורים, יעלו לפניכם תמונה נאמנה של המרד האחרון העז ביותר בחיינו. בשםם של הארגונים שלהלן: " וכאן פירטה את שמות כל התנועות החלוציות שפעלו בקרקוב תחת גג אחד, "החלוץ".

לדאבוני בארץ ישראל, למרות צוואתם של הלוחמים האמיצים שמסרו נפשם בפעולות המחתרת, "החלוץ הלוחם" לא קיבל מקום ראוי בהיסטוריה של העם היהודי. לי לא ידועים כל הפעולות היוזמות והמאורגנות שבוצעו על ידי מחתרת יהודית כלשהי באירופה הכבושה. פעולת "החלוץ הלוחם" בקרקוב ב-1942 היא לא אפיזודה. זאת הגבורה העילאית של צעירים וצעירות יהודים שבדמם שמרו על כבוד אדם. זאת פעולה נועזת ביותר המראה על רוחם של המבצעים שהקריבו את נפשם למען הכבוד היהודי שכתבו שלוש שורות בהיסטוריה היהודית.

במותם זכו להגשמת חלומם, הם נתנו דוגמה של עוז ואמונה ברוחו של אדם. עליהם יש לחנך דור צעיר בארץ, על אהבת הארץ, חירותו של אדם וכבודו שאותו אי אפשר לנצח.

הם בהחלט ראויים שיעמידו כאן אנדרטה לזכרם.

יהודה (פולדק) מימון
(חבר "עקיבא")

על הספר: "איך הפולנים עזרו לגרמנים לרצוח יהודים"

"Jak Polacy Niemcom Żydów mordowac pomagali" Stefan Zgliczynski, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa

פולנים קתולים. מספרים שהיו בהונגריה יהודים חרדים שהלכו לבית הכנסת עם ניירות אריים בכיסם. אנשים אלה, כשנתפסו ע"י המשטרה ההונגרית, היו סכנה נוראה גם לסלביק, שהיה חתום על הניירות וגם לכל פעולת ההצלה. מזל שבאותו הזמן, בטרם נכנסו גרמנים להונגריה, היו לסלביק ידידים טובים בממשל ההונגרי והוא הצליח להציל אלפי יהודים.

עם כניסת הגרמנים נעצר סלביק. עונה קשות והוצא להורג. על עזרתו ליהודים שילם בחייו. היום יש על שמו עץ ב"יד ושם" בין למעלה מ-6,000 עצים של על שמם של פולנים חסידי אומות העולם.

אחרי קריאת הספר הזה הייתי מוכן להתמודד עם "הפולנים שעזרו לרצוח...." הרציחות הנוראיות בידוובנה ובראדומסקו, הפוגרומים בקילצה ובמקומות אחרים בפולין אחרי המלחמה, כשהקורבנות היו שארית הפליטה, מזעזעים ונוראים, והיום כבר ידועים לרוב, ולא אחזור עליהם. מה שהפתיע אותי זה האנטישמיות הנוראה, המתוארת בתחילת הספר, בשנות השלושים ברפובליקה הפולנית השנייה. אני מניח שרובנו היינו ילדים ולא כל כך ידענו. רומן דמובסקי, היום פרסונה גרטה של הממשל בפולין, ענה אז לשאלה שנשאל: "האם את היהודים יש לגרש, לגרום לאסימילציה-פולוניזציה או פשוט לרצוח אותם?" ועל כך ענה: "כל הפתרונות האלה מקובלים עלי, אלא שאין באפשרותנו לבצעם!"

לא ידעתי שהנס פראנק, אישיות נאצית, שכיהן בזמן הכיבוש כמושל הכללי הכל יכול של הגנרלגוברנמנט, שגר בארמון מלכי פולין ב-וואוול שבקרקוב, וגם הד"ר יוזף גבלס הוזמנו והרצו באניברסיטת ווארשה. רוב הפולנים היו מוכנים לבנות להיטלר אנדרטה גדולה, כתודה על כך ששיחרר את פולין מיהודיה.

ובכל זאת, לדעתי אוכלוסיית פולין מתחלקת היום ל-3 חלקים: מיעוט מקרב הצעירים המשכילים והאינטליגנציה הם מאד פרו-יהודים; הרוב המכריע הוא האנטישמי; ואלה, שביניהם לא ראו יהודי, והם אדישים. ויש מה לעשות בענין זה.

מרצל גולדמן

בתחילת השנה, בעת ביקור בפולין, קניתי את הספר שבכותרת. זמן רב לא העזתי לקרוא בו. על פי הכותרת החד-משמעית ידעתי מה הוא כולל, וקצת פחדתי איך הספר ישפיע עלי.

כמה מילים עלי: שרדתי את השואה, עם משפחתי הקרובה, בראדום בו חייתי מ-1942 עד 1947 על מה שמכונה 'ניירות אריים'. באותה עת נחשפתי לאנטישמיות פולנית מהסוג הגרוע והמכוער ביותר. דוגמאות: הייתי עם אמי בחנות המכולת השכונתית. פתאום צעקות ברחוב, עוברת מכונית עם רמקול ומודיעה שאסור להסתכל החוצה. יש להישאר בפנים. כל הצופה החוצה יירה, ללא אזהרה נוספת. כמוכן שכולם הצטופפו ליד דלת הכניסה לחנות, והביטו לרחוב דרך הווילון. הגרמנים הובילו את יהודי ראדום מן הגטו אל תחנת הרכבת. גברים, נשים וילדים. אמי לא החזיקה מעמד, וקראה: "מה פשעו הילדים הקטנים?" שאלה. "מה את אומרת, גברת גאלאס (Galas השם שלנו הנוצרי) - מזה יגדל יהודי". אני הייתי "לזה" מוציא את העיניים בעודם בחיים! אמי השתתקה.

דוגמא נוספת: התיידדנו עם משפחה שגרה בשכונת. אם ושני ילדים. האב, קצין פולני, היה אסיר במחנה ריכוז באושוויץ. עזרנו להם, כי הם חיו בקושי רב, וגם שלחו חבילות לאושוויץ. מדי פעם היתה אמי מזמינה אותם בימי ראשון לצהריים. באחד הימים התפתחה שיחה על נושא השמדת היהודים, נושא שהיה אז מאד אקטואלי, והיה לעתים קרובות לנושא שיחה בין הבריות. הבן, שהיה בגילי, התבטא בצורה מאוד אנטישמית. אבי שאל אותו: "איך זה שהגרמנים מחזיקים את אבא שלך באושוויץ, מענים אותו, והוא בסכנת חיים כל שעה וכל רגע, ואתה כך מדבר על היהודים?". "גם כך אני מעדיף גרמני על יהודי!" ענה. אחרי ארוחה זו היחסים התקררו...

אסתפק בשני מקרים אלה אבל היו עוד. בכל זאת הייתי צריך להזכיר לעצמי שגם אני וגם משפחתי הקרובה נשארו בחיים הודות למסמכים שפולני גוי דאג להכין עבורנו, עוד בתחילת הכיבוש הגרמני.

לא מזמן נפל לידי ספר, שיצא בפולין עוד ב-2003 ומספר על הצלת יהודים פולניים שהצליחו לברוח להונגריה, ולהכנס למחנות פליטים פולניים, חיילים ואזרחים, שברחו מפני הגרמנים עוד בתחילת המלחמה.

בבודפשט היה נציג של הממשלה הפולנית הגולה בלונדון שתפקידו היה לטפל בפליטים הפולניים. האיש הנריק סלביק (Henryk Slawik) סיפק ליהודים ניירות של

הסרת לוט מעל שלט לזכר היהודים שנרצחו בבוכניה

על השלט נכתב, בפולנית, עברית ואנגלית:

בבנין זה שכן בית הכנסת אשר הכובשים הגרמנים חיללו והשחיתו לזכר כ-14000 יהודי בוכניה והסביבה שנרצחו בשנים 1939-1945 בידי המרצחים הגרמנים

ביום ראשון ה-27 אפטוביץ, מתאם שמירת באוקטובר התקיים בבוכניה הזיכרון באגודת הידידות טקס הסרת הלוט מלוח הזיכרון לקורבנות הכיבוש הגרמני בשנים 1939-1945. השלטונות של עשרות ערים הלוח הותקן בכניסה לבנין פולניות בבקשה להנציח את הבנק ברחוב Trudna, שבו זכרם של הקורבנות שכן בעבר בית הכנסת היהודי, והיום מאוכלס על ידי הסניף המקומי של בנק PKO.

היוזמה נתמכת על ידי ארגון ראשי הערים הפולני והמועצה לשמירת זכרם של יוזם האירוע הוא אדם הלוחמים והקורבנות.

"אגודת ישראל", "בנות אגודת ישראל" ומוסדות חינוכיים חרדיים

יוקרה עולמית על ידי ר' יהודה לייב אורליאן, שהחל משנת 1935 היה מנהלו הפדגוגי ומובילו הרוחני של המוסד.

הגדול בין מוסדות החינוך החרדי לבנים היה "תלמוד תורה", שהוקם בעיר עוד בשנת 1876 על ידי הרב ר' חיים לייבוש הורוביץ. במוסד זה למדו ילדים מכל השכבות של היהדות החרדית מגיל 5 עד 15. המלמדים היו תלמידי חכמים ידועים וגם מחנכים מוכשרים. הילדים קיבלו חינוך תורני ומסורתי, אך בנוסף ללימודי קודש בהם עסקו כל היום הוקצבו שיעורים כל יום ללימודי שפת המדינה, חשבון, גיאוגרפיה והיסטוריה. עם היווסדו של "תלמוד תורה" למדו בו 100-150 תלמידים ולפני פרוץ מלחמת העולם השנייה הגיע מספר תלמידיו לכ-1500. המוסד נוהל על ידי גבאים, שהיו נציגי בתי כנסת ו"שטיבלך". בבנין "תלמוד תורה", בעל שלוש הקומות, שברח' אסתר, שכנה גם ישיבת "בית-מאיר". ישיבה זו, שנוסדה על ידי ר' מאירל רפפורט ושראשה עמד ר' מנדיל וקסלר, פעלה כמוסד עצמאי והיוותה, באופן טבעי, מוסד-המשך שהשלים את בית-הספר.

מוסד חינוכי חרדי אחר בעל רמה היה "יסודי תורה", בית ספר לבנים, שנוסד בשנת תרפ"ו (1926) בקרקוב. בית ספר זה נדד מפאת חוסר מקום מעזרת-נשים של בית כנסת אחד למשנהו, ובסוף התבסס בבית משלו ברח' דיטלובסקה בבנין "בית-לחם" לשעבר. גם במוסד זה למדו בני שכבות חרדיות שונות. בין מייסדי "יסודי תורה" היו ר' מרדכי מוטיל לוקסנבורג, שהיה גם אחד ממייסדי ה"אגודה" בקרקוב, ר' מאיר הייטנר ור' משה אנגלרד. מנהלו הראשון של בית-הספר היה ר' ישראל אלי קרימלובסקי ואילו מנהלו האחרון היה ר' אליעזר פנצר, לשעבר מנהלו של "תלמוד תורה" בקרקוב.

גם חוגים אחרים שמטרתם היתה הפצת תורה ודעת באו תחת השפעת ה"אגודה". הגדול ביניהם היה "מחזיקי לימוד" שבו התרכזו פועלים, זבנים ואנשי עמל בהנהגת ר' אברהם שריבטפל ומורס ר' ישעיה גמיינר. במרוצת הזמן הוקם סניף של מחזיקי לימוד גם בפרודגוזה.

**על פי מאמרו של דב אנגלרד
ב"היהודים בקרקוב":
חייה וחורבנה של קהילה עתיקה**

אורבך, מחשובי חסידי גור, ואילו ר' חיים לייביש ברגלס ור' דוד רוזנפלד היו בין הבולטים ממנהיגייהם המעשיים. בחוגי הצעירים פעל גם ר' יהודה לייב אורליאן, הסופר והוגה דעות החרדי. בהשפעתו והדרכתו הונהגו פעילויות שונות שמטרתם היתה הרחבת היד וחשיבה יהודית מקורית והעמקת מוסר וערכי יהדות והבנתם.

ר' י.ל. אורליאן האציל מאישיותו גם על תנועת "פועלי אגודת ישראל", תנועה שסניפה בקרקוב נוסד על ידי ר' מ.ש. פרנקל ור' דוד רוזנפלד. תנועה זו, שגם היא הסתעפה מ"אגודה", שמה את הדגש על הקניית ערכי יהדות מסורתית בין שכבות צעירים ופועלים. פעולותיה התרבותיות ושיעורי התורה נערכו, מפאת חוסר מקום, באחד החדרים של בית-ספר "יסודי תורה", והספרייה שבבית-הספר שמשה גם חברי התנועה. מגיד שיעורי תורה אלה ו"האינסטנציה" (הסמכות) התורנית היה ר' מענדיל וקסלר, ראש ישיבת "בית מאיר" (מיסודו של ר' מאיר רפפורט), אשר העמיד דור של תלמידי חכמים צעירים שתפסו אח"כ מקום נכבד בצבור החרדי.

רבים מבין חברי צעירי ופועלי "אגודת ישראל" בקרקוב הצליחו לעלות לארץ ישראל, כבודדים ובקבוצות מאורגנות, וזאת למרות ש"אגודה" קיבלה רק 6% ממכסת הסרטיפיקטים, לאחר שלא הצטרפה לסוכנות היהודית.

בקרקוב פעלה גם תנועת נשים בשם "בנות אגודת ישראל". לתנועה זו השתייכו בעיקר בוגרות בית-הספר והסמינר למורות "בית יעקב", והיא התמקדה במיוחד בהקניית ידע ביהדות בקרב הבנות, חישול אופין, נטיעת מידות טובות ומתן צביון דתי לבית היהודי, בו האישה היא הגורם הדומיננטי. בתנועת "בנות אגודה" התבלטו בין העסקניות גב' חנה גרוספלד וד"ר בלה גרוס.

להצלחה מיוחדת זכו מוסדות החינוך של ה"אגודה" בקרקוב: בית ספר לבנות "בית-יעקב", שנוסד בקרקוב בשנת תרע"ז (1917) על ידי גב' שרה שנירר. המפעל קיבל מימד נוסף וחיזוק רציני עם הקמתו של סמינר "בית-יעקב" בקראקוב בשנת תרפ"ב (1922), מוסד שהכשיר וסיפק את כוחות ההוראה והחינוך לרשת בתי-ספר אלה. גולת הכותרת היתה בית הסמינר הגדול והמרווח, שנחנך בשנת תרצ"ב (1932) ברחוב סטניסלבה. הסמינר הגיע לרמה בעלת

תנועת "אגודת ישראל" ריכזה את כל היהודים החרדים, שנקראו אז בתקופה שבין שתי מלחמות העולם, "אורתודוכסים". התנועה, ששמה הראשון היה "שלומי אמוני ישראל", הוקמה בעקבות יוזמתם של ד"ר ש. ברויאר, מפרנקפורט ע"נ המיין, ור' יצחק אייזיק הלוי מהאמבורג, מחבר הספר "דורות ראשונים". הפגישה הראשונה של יוזמי הקמת התנועה התקיימה בשנת תרס"ט (1909) בהמבורג ונוכחו בה גדולי הרבנים של ליטא ופולין. "אגודת ישראל" נוסדה כעבור שלוש שנים, ב-1912, בוועידת קטוביץ, שבה השתתפו 300 צירים מארצות וערים רבות וביניהם נציגים מקרקוב.

בקרקוב נוסדה "אגודת ישראל" בתרע"ט (1919), וסביבה התלכדו מתפללי בתי הכנסת והשטיבלך, ובראשם חסידי האדמו"ר מגור. בין מייסדיה בלטו ר' חנוך לנדוי, ר' אשר שפירא ור' אלטר קורצמן. כבר בשנת תרפ"ב (1922), בעת הבחירות ל"סיים" ול"סינאט", בתי הפרלמנט בפולין, נבחרו מהרשימה היהודית המאוחדת בקרקוב שני נציגי "אגודת ישראל", ר' משה דייטשר ל"סינאט" ור' פייבל סטמפל ל"סיים", וכעבור מספר שנים נבחר ל"סינאט" הפולני ר' איטשע בוימינגר, גם הוא איש "אגודה" מקרקוב.

כוחה והשפעתה של ה"אגודה" באו לכדי בטוי גם במועצת הקהילה היהודית בעיר ובמוסדות העירוניים: בשנת 1922 נבחרו למועצת הקהילה שני נציגי התנועה ובשנת 1930, בנוסף על ייצוגה החזק במועצה זו נבחר ר' פייבל סטמפל ליו"ר של המועצה – וזאת בזמן שד"ר רפאל לנדאו, מהמתבוללים, היה ראש הקהילה.

במועצת העיר פעלו מטעם התנועה: הרב צבי אייזנשטט, ר' יהושע נוימן, ר' בנימין גייצהאלס ור' וואל רוזנבלום (מהחרדים הקיצוניים), ובשנת 1938 נכנס למועצה זו גם פייבל סטמפל. נציגות "אגודת ישראל" במועצת העיר היתה ניכרת, בעיקר בשל כוחה האלקטוראלי של התנועה, שמנתה בשנות השלושים כ-4,000 חברים.

לדור ההמשך החלו לדאוג ב"אגודה" בקרקוב עוד בתחילת שנות העשרים. יסוד "צעירי אגודת ישראל", שהסתעפו מתוך ה"אגודה", היווה את הבטוי המעשי לדאגה זו. צעירים אלה התכנסו ברח' קטזינה 1, שם קיימו הרצאות שונות ושיעורי תורה. מנהיגם הרוחני היה ר' יונה

בית הכנסת הישן בקראקא על בולי מועדים לשמחה

בדברי ההסבר לבול "שלנו" כותב י"ז דודה כי התמונה שעל גבי הבול היא של בית הכנסת העתיק ברחוב שרוקה 24 ברובע קז'ימייז', והוא אחד מבתי הכנסת העתיקים ביותר בפולין ואחת הדוגמאות הארכיטקטוניות המרהיבות של ארכיטקטורה דתית באירופה.

בדברי ההסבר של השרות הבולאי נכתב כי בית הכנסת הישן בקראקא הוקם במאה ה-14, הוא נחשב לבית הכנסת העתיק ביותר על אדמת פולין. בבית כנסת זה הוענקו ע"י מלכי פולין כתבי הזכויות לתושבים היהודים. האוסף העשיר בתשמישי קדושה שבבית הכנסת שימש מעין מוזיאון חשוב לתולדות יהודי פולין.

בגליון המיוחד של Alma Mater (ירחון האוניברסיטה היגלונית בקרקוב) מס' 159 מתפרסם מאמר על "קרקוב על בולי העולם". בכתבה נסקרים 14 בולים שהודפסו בחמישים השנים האחרונות, בארצות שונות, לכבודה של קרקוב ובניהם בולים עליהם מופיעה המלכה ידוויגה, ארמון המלכים הוואוול והקתדרלה, האפיפיור ג'ון פול השני, ככר השוק הראשי ובולים לציון ארועים שונים.

גם בול ישראל מופיע ברשימה. בשנת תשל"א הנפיק השרות הבולאי הישראלי סדרה של 5 בולי מועדים לשמחה, המוקדשים לבתי כנסת: בית הכנסת הישן של קראקא, ובתי הכנסת של טוניס, אמסטרדם, מוסקבה וניו יורק.

קרקוב אהובתי

קרקובאי הוא "גליציאנר" התחמן והקמצן. מעשיות רבות סופרו על חשבונם. לדוגמא: הגליציאנר ישלם 25 גרוש עבור כרטיס בחשמלית כדי להגיע הביתה לפני השעה עשר, וכך לחסוך 25 גרושים תשלום לשוערת. הגליציאנר חושב שהוא חכם יותר מכולם, ויצליח ל"סדר" את כולם – גם את הגוי הפריץ.

הקרקובאי הוא איש תרבות, הוא אוהב תיאטרון, ביידיש וגם בפולנית, ולא יחמיץ את ההזדמנות לראות את אידה קמינסקה, את דז'יגן ושומאכר ואת חנה רובינא בהופעות האורח שלה. הקרקובאי אוהב להתלבש יפה ולאכול אוכל משובח, וייסע עד לרובע היהודי קז'ימייז' כדי לקנות את הדג המלוח הטוב ביותר בחנות של "שלומפר לאה" ולאכול מעיים ממולאים במסעדה שברובע.

אלה היו הזמנים שלפני האסון.

הלה מאיריס

מתוך: "ילקוט זכרונות"

אינני יכולה לסיים תיאור תקופה זאת בחיי, התקופה שלפני "המבול", מבלי לפאר את שמה של עיר הולדתי קרקוב, אותה עיר יפהפיה שבדרום-מערב פולין, שרוב יוצאיה נשארו שבויים בקסמה עד היום הזה.

אני זוכרת בערגה טיולים בעיר העתיקה, הצצה לחצרות הבתים הישנים, טיולים על שפת הוויסלה. שמורה בזיכרוני אותה עצבות שהיתה יורדת על העיר בשעות בין הערביים מלווה בצלילי פעמונים מהכנסיות הרבות שבעיר, ודמויות הזקנות לבושות השחורים הממהרות לתפילה.

עד היום געועים בלבי לאקלים ההפכפך, לשיחי הלילך הפורחים באביב בלבן ובסגול וריחם משכר, לסתיו הזהוב, לימי סגריר כשעננים כבדים רובצים מעל העיר וגשם דק יורד ויורד, עד שנדמה שלעולם לא ייפסק. ואיך אשכח את החורף, כשפתיתי שלג מכסים את העיר בלובן ובשקט, והכפור מצייר את קישוטיו על החלונות.

כתוספת, ובנימה קצת פחות סנטימנטלית, אספר קצת על אופיים של הקרקובאים. בתודעתם של יהודי פולין

החנות של נכט ב-1945

הצבא נכנס לקרקוב ב-1945 ועובר ברחוב סטרדום ליד חנות הגלנטריה והבגדים של יוליוש נכט (Juliusz Nacht). האם מישהו מכיר את המשפחה וצאצאיה?

אבלים על פטירת חברנו ומשתתפים בצער המשפחה

ד"ר יוסף קליימן
ז"ל

איפה קנינו מה?

התמונה של הכר החדשה (Plac Nowy) הזכירה לי כי במבנה העגול היו חנויות שכונו יאטקי (Jatki) בהן היו מוכרים בשר ועופות, כשר כמובן. לדודי שמעון אייון היו במקום שתי חנויות, אחת מהן היתה היאטקה הגדולה ביותר. דודי היה שוחט ובימים שהיה בהם בית מטבחיים הייתי בא לעזור לדודתי, אחותי אמי. דודתי היתה מוכרת ואני הייתי יושב על יד הקופה ומקבל את הכסף.

בשטח שמסביב למבנה העגול היו דוכנים (בסטות) של ירקות ופירות, וגם בקומות הקרקע של הבתים שסביב הכר היו חנויות. החנויות היו בבעלות יהודית, אך גם פולנים היו פוקדים את החנויות כי המצרכים היו יותר זולים.

אחת החנויות הגדולות היתה Drogeria-Perfumeria (דרגסטור-תמרוקיה) של Pier Szapenson. האיש לא היה רוקח, אך אצלו אפשר היה להשיג תרופות שלא היו באף מקום אחר, ולמרות שלא היה לו רשיון – הוא היה מייבא תרופות מחוץ לארץ. באחד הבנינים, בקומה השלישית, גר דודי יואל גרינגרס, שהיה חייט ידוע לבגדי גברים. פולנים עשירים היו מטפסים ברגל שלוש קומות לדירתו, שכן תוצרתו היתה ידועה באיכותה.

ועוד: בסטרוביסלנה על יד רח' ברקה יוסלביצה נפתחה, בשנות השלושים, חנות של גלידה כשרה, והחידוש היה שהגלידה היתה בצורת סנדוויץ', והיתה זולה ב-50% ממחיר גלידה איטלקית, שגם היא נמכרה בחנות באותו רחוב. באיזור היו מספר מסעדות כשרות: המסעדה של הירש ברח' קרקובסקה, המסעדה של בלום ברח' יוספה "שטרנג כושר" (כשרות מחמירה), המסעדה של וויסברוט ברחוב סטרוביסלנה פינת דיטלה (אחר כך הבניין נהרס כדי לאפשר לחשמלית לפנות מסטרוביסלנה לדיטלה). ואצין עוד כי לא הרחק מהמסעדה של הירש היה מקום שמכרו בו מיוז'יק - Miodzik משקה אלכוהולי על בסיס דבש (שם נהגו היהודים לקיים את מצוות השתייה בפורים, ולהשתכר).

פרוות קנו אצל מור (Mor) ופקלר (Fakler); שעונים תיקנו וקנו אצל השען צימרמן בגרודצקה 15, וגם אצל קליפשטיין ואצל בריל (Brill); בגדי גברים קנו אצל פירטל (Firtel) ואצל בקמן ו-ברומר; בדים קנו אצל מונדרר, דרזנר, טייכטל וארליך; בגדי נשים רכשו אצל ד"ר ליכטיג; בצבעים הצטיידו בחנות פרבול (Farbol) של האחים גולדברגר; והגלנטריות היו בבעלות משפחת מרגוליס והשניה של האחים גרוסמן.

ספרים אפשר היה להחליף בספריה Literacka של פיל (Fail) בסטרדום, בבית שמול בית הספר היהודי למסחר; פירות היו קונים בסטרוביסלנה 18 אצל הוולפליילרים (ההורים של גניה מנור); צעצועים קונים אצל גולדפינגר; מצטלמים בצלמניית Janina של האחים אטינגר; וודקה שותים אצל פדרגריין; ותרופות קונים בבית המרקחת של פריסטבגנר-בגנר בסטרוביסלנה פינת דיטלובסקה.

הרוב המכריע של החנויות ברחוב גרודצקה נוהלו על ידי יהודים. מכיוון שעל פי החוק אסור היה לפתוח חנויות ביום ראשון (ובשבת היו החנויות סגורות ממילא) הרי שהתחכמו להם בעלי החנויות: החזית של החנות נותרה סגורה אך החנות עצמה היתה פתוחה, ועובד היה מפנה את הקונים לתוך החנות. המשטרה שמרה, כמובן, על החוק, ולעיתים קנסה את היהודים על פתיחת החנות.

קוריוז: ברומר פתח בשבת את חנות הקונפציה שבבעלותו, שהייתה ברחוב גרודצקה ממש מול כנסיית פיוטר ופול. ראו זאת היהודים בדרכם לבית הכנסת, ורצו אל הרב ודיווחו לו כי ברומר פתח את החנות בשבת, ויש בה קונים, והרי בשבת אסור לקבל כסף. הפתרון של הרב היה שיפתח בשבת אך לא יקבל כסף. אחריו נפתחו בשבת גם פירטל, מור ופקלר.

ועוד: שכר העבודה שולם לעובדים פעם בשבוע, בשבת בצהריים, וחלק מהעובדים היו הולכים מיד לבתי המרוח (Szynek) כדי להשתכר. נשותיהם התחכמו להם והיו ממתנות לבעליהן לכשיצאו מהמפעל, ומיד הלכו עמם לקנות בגדים. מכיוון שחנויות היהודים היו סגורות בשבת, קנו ברחוב פלורניסקה, ששם היה יקר יותר, או שהמתני ליום ראשון, לחנויות היהודים ברחוב גרודצקה.

היו גם מספר בתי מרוח יהודיים ביניהם של בראון (Braun) ברחוב סטרוביסלנה, של שנהרץ (Szenherz) ברחוב מידובה ושל דרנגר (Drenger), בכיכר זגודי בפודגוז'ה.

צבי גרינגרס

קוראים כותבים.

בגליון 81 התפרסמה רשימה של חברי תנועת "המזרחי" וביניהם הוזכר גם שמו של ד"ר עליאש מרכוס. ד"ר מרכוס, רעייתו, בנו השק והבת רישקה, גרו בדירה ברחוב בו'זובה 13, בבית שהיה שייך לחותנו שמעון שטרנברגר. ככל הנראה נספה ד"ר מרכוס בטרנופול.

חונך לברון

מתברר שברח' ליפובה 3 בקרקוב, ממש מול מפעלו של שינדלר, פעל לפני ובזמן המלחמה מפעל להתכת זכוכית, כנראה בבעלות יהודית. מנהלת המפעל היום מבקשת לקבל מן הקוראים הותיקים כל שביב מידע אודותיו: זכרונות, צילומים, תעוד כלשהו... בעלי מידע מתבקשים לפנות טלפונית אלי בטלפון: 08-6278656 מייל nahumma@inter.net.il

נחום מנור

גרתי בבית שברחוב סטרובישלנה (Starowislna) 18, סמוך לפלנטי דיטלובסקי. האוכלוסיה שגרה באיזור היתה מחציתה של פולנים ומחציתה – יהודים. למדתי בבית ספר פולני Sniadeckieko, שתלמידיו היו פולנים ויהודים. ולמרות זאת, כל חברי היו יהודים בלבד. נהגנו לשחק בפלנטי בכדורגל, ריצה, קפיצות, משחקי קוביות S.ztrulki.

צבי גרינגרס

בקשה גדולה מאד לכל מי שנולד בקרקוב לפני המלחמה: אנא הוסיפו לרשימתו המדהימה של מר צבי גרינגרס כל שביב מידע ופריט אינפורמציה שאתם זוכרים. הוסיפו לנו פרטים איפה קנייתם מה? מה אכלתם? מה שתיתם? במה שיחקתם ומה קראתם? באיזה סרטים צפיתם ובאיזה הצגות תיאטרון ביקרתם?

את הפתיתים הללו שלחו למערכת ואנחנו נערוך, ונעריך מאד מאד.

